

• DE ZWERFSTEEN

PERIODIEKE UITGAVE VAN DE HISTORISCHE VERENIGING STEENDEREN

Glas-in-loodramen parochiekerk H. Willibrord

- Toverij in en rondom het Baakse Broek
- Priesmien 8: Herman J. Wijers
- Wie is wie? Oproep zwerfsteen 2009-4
- Steenderen toen en nu

HVS

• 2010-1

ISSN: 1386 - 5943
Oplage: 400
maart 2010

Van het bestuur

HVS

De huidige winter is er één, zoals die in mijn jeugd jaren vaker voorkwamen. (jaren veertig en vijftig) Een regelmaat van sneeuw met vorst, glibberige wegen, schaatsplezier, uitval van spoor en treinen, echt weer eens een winter die de meningen over de opwarming van de aarde voeding geeft voor discussie. Ook zullen gemeenten en provincies hun voorraden stroigoed tegen de gladheid opnieuw moeten afstemmen op een winter zoals deze. Beter wat te veel voorraad is toch wel beter lijkt mij. We merken dat de dagen weer langer worden en de zon krachtiger. Het voorjaar is in aantocht.

Onze ledenavond van 18 januari j.l. werd door ongeveer 100 personen bezocht. De bezoekers kregen waar voor hun geld. Een boeiende lezing over het ontstaan van zuivelfabrieken

en hun neergang werd op humoristische wijze gebracht door professor doctor Jos Lankveld. De bezoekers waren onder de indruk van de kennis van de heer Lankveld over een onderwerp die voor vele aanwezigen herkenbaar was vanuit hun jeugd jaren.

De volgende ledenavond is op 15 maart a.s. De Algemene ledenvergadering staat hierin centraal. Na de pauze zal een film over de kermissen van Steenderen en Bronkhorst worden vertoond.

We hopen dat u de Zwerfsteen dan inmiddels in de bus hebt ontvangen. Ik wil u graag uitnodigen op deze avond aanwezig te zijn.

Wim Achterkamp voorzitter ■

COLOFON

De Zwerfsteen is de kwartaaluitgave van de Historische Vereniging van (de voormalige gemeente) Steenderen, opgericht 1 juni 1992.

REDACTIE

Eindredacteur en layout:

Robert Sesink
Kastanjelaan 23
7221 GC Steenderen
Tel. 0575-450743
Email: robertsesink@kpnplanet.nl

Redactiesecretariaat:

Mieke van der Valk
Dr. A. Ariënsstraat 44,
7221 CD Steenderen
Tel. 0575-450998
Email: meiva25@hetnet.nl

Redactieleden:

Wim de Lange
Herman Nieuwenhuis (tel. 441360)
Mieke van der Valk

Correctie: Anneke Parent

Oproep: Wie staan er op deze foto?

Deze foto heb ik van de heer D. Groot Tjooitink. Rechts vooraan de één na laatste persoon is zijn moeder, mevrouw Anne Hissink-Timp. Ze is in het zwart gekleed. Deze foto, van een meisjesvereniging of catechismus uit Steenderen, is gemaakt tussen 1932 en 1938. De persoon geheel

rechts is Willemien Pellenberg. Wie zijn de andere personen? Waarom waren ze daar? Vanuit welke vereniging bijvoorbeeld waren ze daar? Wie kan mij hierover meer vertellen? Alle informatie is welkom.

Marja Geurts-Melgers ■

BESTUUR

Voorzitter:

Wim Achterkamp
Bronkhorsterweg 32
7221 AC Steenderen
Tel. 0575-451747
Fax 0575-450966

Secretaris:

Gerard Wesselink
Schoolstraat 2
7251 XR Vorden
Tel. 0575-441489
Email: g.wesselink@hetnet.nl

Penningmeester:

Bertus Rietberg
Hoogstraat 23
7227 ND Toldijk
Tel. 0575-452004

LEDEN

Willy Pasman
Dr. A. Ariënsstraat 39
7221 CB Steenderen
Tel. 0575-452457

Marja Geurts-Melgers
Azalestraat 20
7221 AZ Steenderen
Tel. 0575-450042

Fred van der Mije
Hofstraat 4
7223 LR Baak
Tel. 0575-441806

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt 20 euro per jaar per adres.

Bankrelatie:

Regiobank Steenderen
Bankrekening: 685289710,
t.n.v. Hist. Ver. Steenderen.

Losse nummers van de Zwerfsteen zijn te verkrijgen bij het secretariaat. Kosten: 5 euro per stuk; 7,50 euro in geval van omvangrijker uitgaven.

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

● Toverij in en rondom het Baakse Broek

In de schemering liep iemand door het dennenbos in het Baakse Broek. Opeens zag hij op het smalle bospad een vreemde rechtopgaande gedaante naderen. Het silhouet tekende zich donker af tegen de avondlucht. De late wandelaar kreeg de schrik van zijn leven want de mensengestalte had twee koppen! Asgrauw van schrik keerde hij zich om en nam de benen. Na een grote omweg kwam hij hijgend als een paard thuis.

Tekst: Herman Nieuwenhuis

Zo begint Henk Harmsen van 'de Graafschapbode' op 31 augustus 1985 zijn bijdrage in de rubriek "Achterhoekse uithoekjes" over het Baakse Broek. Of het werkelijk gespookt heeft weten we natuurlijk niet, maar er bestaan verschillende spookachtige verhalen. De meeste van deze verhalen heeft pater Jan Koekkoek ook in zijn boek 'De heerlijkheid van Baak' opgenomen. We kennen allemaal de Toverstraat in Baak, of deze straat nou echt iets met het geloof aan toverij en spokerij van de bewoners te maken heeft, weten we niet. Het is meer waarschijnlijk dat de naam te maken heeft met een heidense begraafplaats die langs deze straat gelegen was. In 1916 heeft men namelijk scherven opgegraven van urnen met asresten erin. Omdat heidens vaak geassocieerd werd met hekserij en toverij, zou zo de naam van deze straat verklaard kunnen worden.

Tovenaars en heksen waren de schrik van het Baakse Broek, waar vroeger de donkere bossen van kasteel Baak lagen. Gradusoom Wolterink, die op een boerderij van Vos de Wael in het Baakse Broek woonde, liep als jonge man altijd binnendoor naar Noordink, waar hij verkering had. Als hij één bepaald weidehek naderde ging deze vanzelf open, voordat hij hem aanraakte.....

Soms werd het spook ontmaskerd, zoals blijkt uit het volgende verhaal. Aan het begin van de vorige eeuw ging het verhaal rond dat het spookte op een boerderij aan de Baker Mark. De boer maakte 's avond zijn koeien nog eens extra vast en de volgende morgen liepen ze prompt allemaal weer vrij rond in de stal. Natuurlijk geloofde niet iedereen al die verhalen over spoken en heksen. Mijnheer August van Huize Baak en nog een andere jongen besloten op onderzoek uit te gaan. 's Avond slopen ze naar de boerderij en verstopten zich in de buurt van de stal. Na enige tijd hoorden ze de deur van het voorhuis open gaan en zagen ze iemand naar de koeien sluipen. Het bleek de vrouw des huizes te zijn die voor spook speelde. De mannen kwamen uit hun schuilplaats te voorschijn en wilden wel eens weten waarom ze dat nu deed. Het bleek dat de vrouw meende dat ze binnenkort uit hun boerderij zouden worden gezet en omdat te voorkomen deed ze voorkomen alsof het spookte. Dit zou een mogelijke andere gegadigde voor de boerderij wel afschrikken. Een ander verhaal gaat over duivelse paarden. Pater Koekkoek beschreef het in zijn boek als volgt: Op de boerderij het Groot Hiddink aan de Toverstraat nr. 2 spookte het in de negentiende

eeuw in de paardenstal.

De paarden waren vaak onrustig, sloegen met de poten tegen de muur, steigerden en zweetten of ze heel zwaar werk aan het doen waren. Daar moest iets aan gedaan worden. Op een zondag ging de eigenaar naar de paters in Kranenburg om daar raad te vragen. Een oude pater ging in het bezit van wijwater en een boekje met duivelbezwingingen met hem mee. Toen ze op het Hiddink kwamen gingen de paarden juist weer erg te keer. De pater ging aan het bidden en sprenkelde wijwater en ja hoor, de paarden werden rustig. Een paard werd voor de wagen gespannen om de pater weer terug te brengen. Het paard zweette aan alle kanten, alsof er een zware last getrokken moest worden. Pas in de buurt van de kerk van Kranenburg was de last verdwenen en vanaf dat moment waren de paarden op het Hiddink rustig. De duivel was verdwenen.

Als het gaat over duivelsuitdrijving speelde nog een geval in deze omgeving, maar dan wel in 1694. Ene Peter Spittael beweerde "den duivel te kunnen verdrijven en andere vigilariën(=wiglariën, wichelarijen) meer". De plaatselijke predikant in Steenderen Goswinus Martini Kerkelinks verbood hem daarom te mogen deelnemen aan het Heilig Avondmaal. Hierop toont Spittael "eenig berou" en verzocht de predikant om weer tot het Heilig Avondmaal te mogen worden toegelaten. Echter dit berouw bleek niet voldoende, want het kerkbestuur besloot dat de overtreder "nog onder suspensie sal worden gehouden totdat hij meerdere blijken van beterschap sal hebben getoont en zijn bedriegerij sal hebben bekent voor de gemeente". En dan is er nog het verhaal van de betoverde koeien.....

Ook hier schreef pater Koekkoek over in zijn boek. De historische vereniging kreeg een groot gedeelte van het archief van Pater Koekkoek in haar bezit. Ook voor het navolgende verhaal zijn er kopieën van officiële documenten aanwezig. Het betreft een verslag van een rechtszaak op 14 juni 1773.

Pater Koekkoek schrijft:

Op 14 juni 1773 kwam Waander Scheunink (wonen op Scheunink of Klein Vrendenberg, Toverstraat 7) bij Mr. J. Aberson, de richter van Steenderen, om een aanklacht in te dienen tegen Maria Wantink, de vrouw van Jan Vrendenburg (op de boerderij "de Vrendenburg, Vrendebergsedijk 6). Zij had hem verschrikkelijk beledigd door hem "voor een Toverenaar te schelden met bijvoeging zelfs, dat hij haar beesten betovert had en zij sich dus aan een openbaar schelmstuk had schuldig gemaakt..." Hij eist dat zij veroordeeld zal worden om die beschuldiging in te trekken en de kosten van het proces te dragen.

In de processtukken is te lezen dat er verschillende getuigen werden gehoord. Zoals de broers Harmen en Arend Schut, Arend Knoest en ene Harmen "wonende als Knecht bij Jan Vrendenburg). Waar ging het nou allemaal om? Jan Vrendenburg en zijn vrouw Maria Wantink gingen op de zondag na Hemelvaartsdag 1712 op bezoek bij de familie Schut op het Spitaal. Maria heeft daar gezegd dat Waander Scheunink op Hemelvaartsdag in hun koeweide is geweest. Sindsdien waren hun koeien betovert, zodat ze geen boter meer kon karnen van de melk van die koeien.

Dat betoveren moest natuurlijk gedaan zijn door die Waander Scheunink.

Koekkoek beschrijft nu in zijn boek hoe de verschillende getuigen hun verklaringen aflegden. De uitspraak in deze rechtszaak ontbreekt in de stukken, maar waarschijnlijk heeft Waander Scheunink verloren, want hij kreeg een rekening voor de verschillende proceskosten van 56 gulden, 13 stuivers en 8 penningen.

Uit meer recente periode zijn er geen verhalen over tovenaars en heksen in deze contreien bekend. Of de mensen in het Baakse Broek zijn minder bijgelovig geworden, of de tovenaars

Kopie van één van de "processtukken": een gedeelte van de kostenberekening.

Bv door het Gericht aan de 4 getuigen uitgeschoten ider 8 st.

Voor 't schrijven van 't certificaat groot vier en een half blad p. blad 8 st.

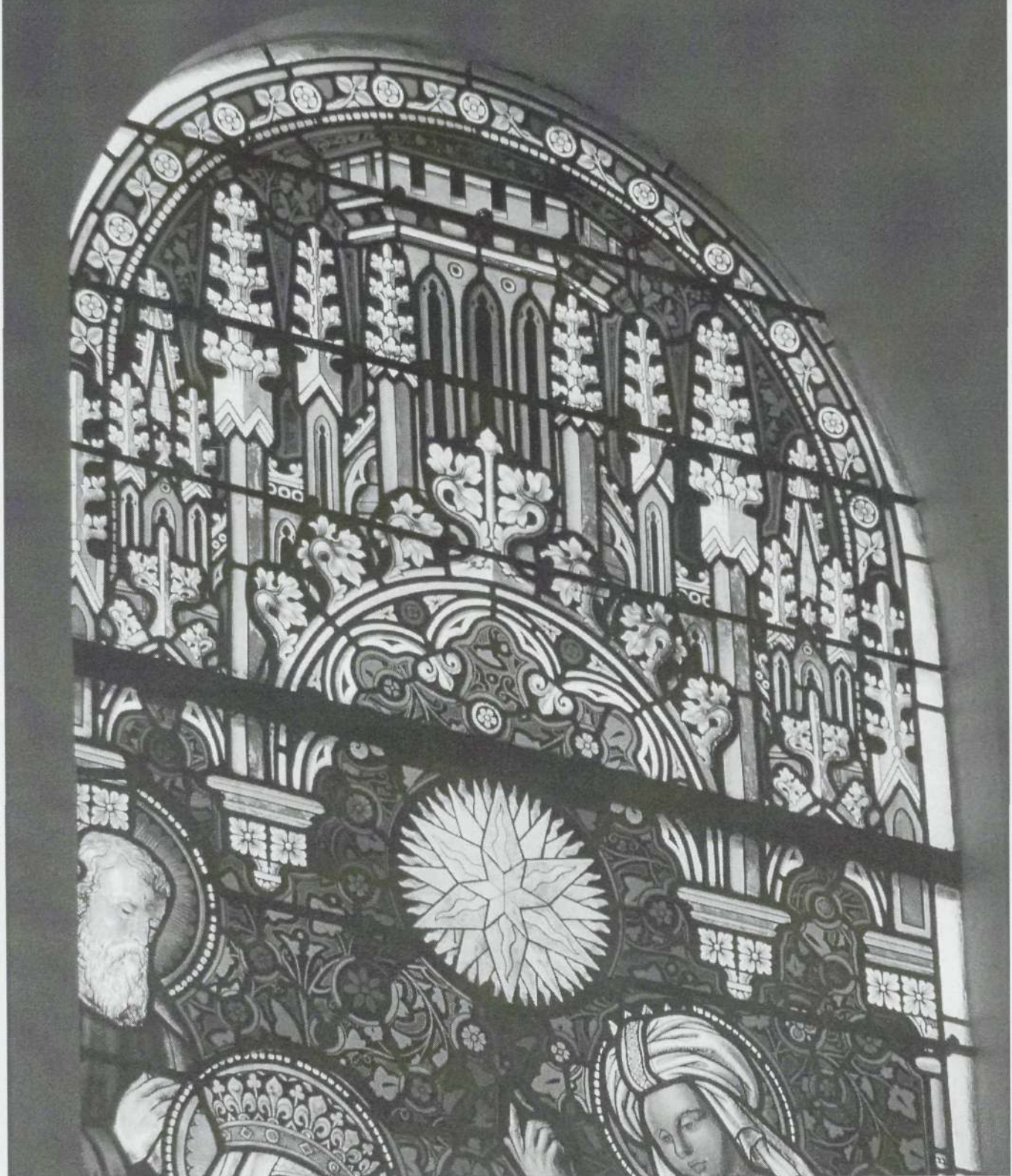
Als als officier voor verlenen van citatie, spannen van de bank, verhooren de van 16. Juni vier getuigen, komt	f. 5	— 33 — :
Als Landfchr. voor het minniteren der depositie	f. 5	— 33 — :
Voor mij bet. Meinnoten	f.	— 58 — :
Bode pro Convocatione iudicii	f.	— 2 — :
En voor het uytbreit. der citatie aan de vier getuigen, van ider 8 st.	f. 5	— 8 — :
Voor het bericht aan de 4 getuigen uitgeschoten, ider 8 st.	f. 5	— 32 — :
Vervolgens 23. Juni, ter instantie en ten behoeve van Waander Schuimink, een copie der Landfchap gephroeven, groot 8 Bladen, per blad 8 st.	f. 5	— 8 — :
Voor het schrijven van het certificaat per blad 8 st. komt dus van groot blad	f. 3	— 16 — :
Voor het Leegsch.	f.	— 32 — :
23. Tod. gepaspeten een memorie tot citatie der geboorne Swert de loon van den Olytlager in den Foddyk, Gerritje de weduwe Schutte, Gerrit en Jan Hogenkamp; voort 23. Tod. doen arresteren en citeren Jan Wiggers; alle om condschaps der waarden te geven		
Als als officier voor verlenen van citatie, spannen van de bank, verhooren enz. van vijf getuigen, komt	f. 5	— 39 — :
Als Landfchr. voor	f. 5	— 19 — :
Voor mij bet. Meinnoten	f. 5	— 2 — :

hebben zich verplaatst naar een ander gebied van het land.....
 Oh ja, natuurlijk wilt u nog wel weten wie of wat dat tweekoppige monster uit de inleiding van dit artikel was.
 Het was boer Onstein die met een geit naar de bok moest van de Toverstraat naar Bronkhorst. Hij liep binnendoor, via Baak en de Covik. In Baak was alles nog dennenbos. Op een gegeven moment wilde de geit niet meer lopen en ging er bij liggen. Goede raad was duur, Onstein nam het dier op de nek en zo ging dat richting Bronkhorst. Totdat hij de bangerik uit het begin van dit artikel tegenkwam.... ■

Gebruikte bronnen:

- De heerlijkheid Baak, geschiedenis van een Achterhoeks dorp van Pater Jan Koekkoek. Kopieën en uitwerkingen van procesverslagen in het bezit van de historische vereniging van Pater Jan Koekkoek.
- Een artikel van Henk Hamsen uit de Graafschaphode van 31 augustus 1985.
- Een artikel van Juliet Brokken uit de Gelderland van 24 november 2009.

Glas-in-loodramen parochiekerk H. Willibrord te Steenderen

In de apsis van dit kerkgebouw zijn 3 stuks glas-in-loodramen aanwezig. Voorstellende van links naar rechts: de aanbidding van de koningen; midden: Christus aan het kruis, met aan weerszijden Maria en Johannes; rechts: de aanbidding van de herders.

De ramen zijn geschonken door Gerarda en haar broer en schoonzus Johannes en Maria Gerritzen in 1887. De ramen zijn vervaardigd in het atelier van F. Nicolas en Zonen te Roermond voor een bedrag van fl.340, -.

Tekst: Wim Jansen

Het is niet verwonderlijk dat deze firma de ramen vervaardigde voor dit kerkgebouw.

De gehele inrichting, o.a. het aanwezige altaar, communiebank en preekstoel, was vervaardigd en geleverd door het atelier van architect Pierre Cuypers uit Roermond. In 1886 kreeg hij de opdracht om de zijaltaren te ontwerpen die in 1887 geleverd werden.

Cuypers studeerde naast zijn studie bouwkunst ook schilder- en beeldhouwkunst. De toepassing van de juiste materialen en de stijlzuiverheid waren voor hem van groot belang.

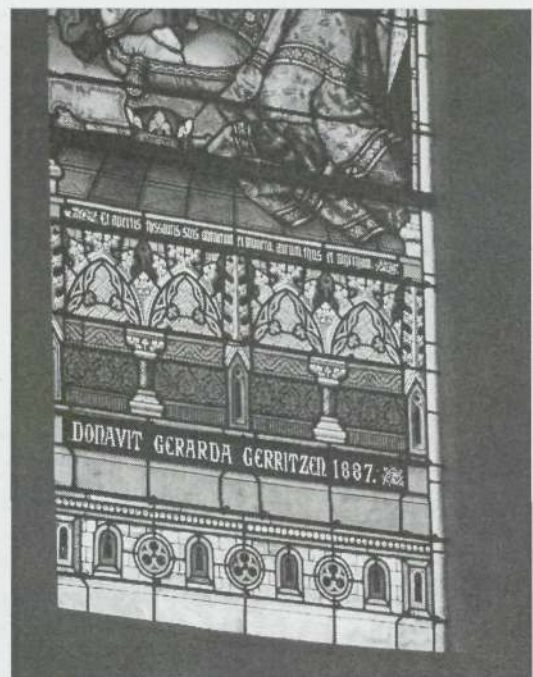
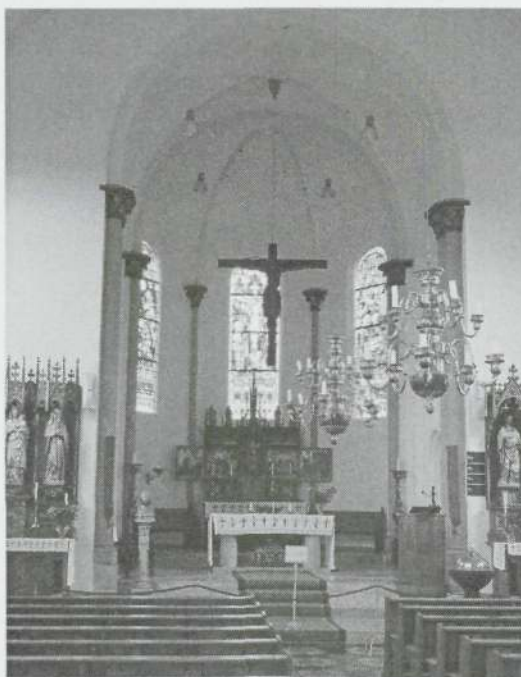
Hij begon samen met een fabrikant van liturgische kleding, de firma F. Stolzenberg, een kunstwerkplaats om alles in eigen hand te houden. Het gebrandschilderde glas betrok hij veelal uit het atelier van F. Nicolas. Nicolas werkte met tipgevers, zo ook hier.

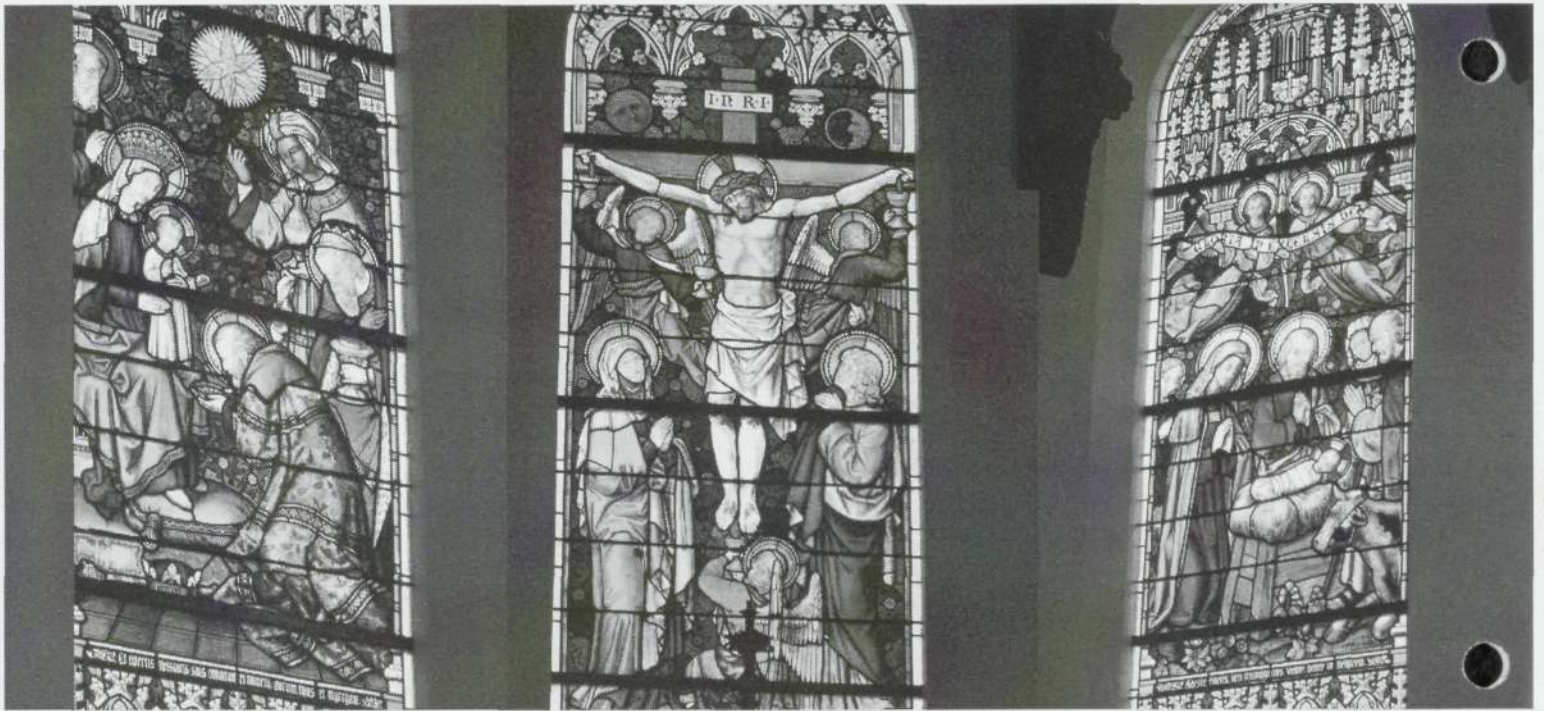
Frans Nicolas (1826-1894) begon rond 1850 met glas schilderen en stichtte in 1855 in zijn

geboorteplaats Roermond een atelier voor gebrandschilderd glas. Aanvankelijk had hij alleen restauratieopdrachten vooral in België en Duitsland tot hij ging samenwerken met Cuypers. Het bedrijf werd de grootste op dit gebied in Nederland.

Cuypers ontwierp veelal zelf, gewoonlijk waren zijn ontwerpen geïnspireerd op de 13e of 14e eeuwse gotiek van het Ile-de France. Soms liet hij het ontwerp over aan Frans Nicolas. Hij gaf dan wel duidelijke aanwijzingen betreffende de iconografie, stijl en kleurstelling. Nicolas werkte later ook veel samen met architecten uit de 'school' van Cuypers als Magry en Molenaar.

Door de in die tijd toegenomen vraag naar gebrandschilderd glas, werd het atelier eigenlijk een fabriek. De vaklieden werkten in diverse disciplines, zo had je ontwerpers, karton vervaardigers, glassnijders, 'vleesschilders' die alleen of handen of hoofden schilderden, draperie- en ornamentschilders en panelenvervaardigers.

Het atelier is ook herkenbaar aan de samenstelling van het overvloedige kleurpalet dat veelal bestond uit goudgeel, turkoois blauw en rood. Wel stonden zijn producten in technisch opzicht op een hoog niveau. Er werd zelfs garantie op duurzaamheid gegeven.

In 1880 werden de beide zonen van Frans, Charles en Frans jr. vennoten in het bedrijf. Vanaf die tijd werd het: Atelier F. Nicolas en Zonen wat onder deze naam zou blijven bestaan tot 1939 toen Joep Nicolas, de derde generatie, een kleinzoon van Frans Sr. en zoon van Charles, naar Amerika vertrok en het atelier onder de naam Max Weiss verder ging.

Frans jr. richtte zich op het ontwerpen en Charles had de zakelijke leiding.

Vanaf 1880 leverde men niet alleen in geheel Nederland, maar ook in Duitsland, België, Zweden, Noord Amerika, Indonesië en Australië. In Amerika werd Frans Stolzenberg, de compagnon van Cuypers die in 1885 emigreerde naar dat land, aangesteld als salesmanager om de verkoop daar te stimuleren.

Het atelier stond ook bekend als een opleidingsplaats, menig werknemer startte na vertrek een eigen atelier.

Door de geïnspireerdheid op de 13e en 14e eeuwse gotiek, zijn de ramen in hoogte altijd in drie delen ontworpen.

Aan de onderzijde bevindt zich altijd een ornamentale afronding met een draperie boven de voorstelling. Ook hier is deze techniek toegepast.

Deze wijze van ontwerpen had als voordeel dat het gebouw in de ogen van Cuypers een 'Gesamtkunstwerk' werd. Dat betekende dat alle

onderdelen, architectuur, beeldhouwkunst en schilderkunst één organisch geheel werden. Zo werd het glas-in-loodraam geen onderbreking van de muur, maar een voortzetting daarvan.

Door de omvangrijkheid van de productie, raakte men de spanning in de ontwerpen kwijt. Men 'monteerde' wat aan elkaar. Doordat er zoveel verschillende glasschilders aan één raam werkten, hebben de ramen uit dit atelier vaak iets onpersoonlijks. Veelal hetzelfde gezicht, handen, compositie en stijl. Wat je hier ook ziet, is dat alle ontwerpers wel stijlkundig waren onderlegd om de oude meesters zo goed mogelijk na te volgen, zonder enige vorm van vernieuwing of eigen inbreng.

Het publiek had toen ook geen smaak, vertelde Charles eens. Men vond alles best als je maar een mooi ontwerp kon laten zien, wat goed getekend was.

Ook het Willibrordraam boven de toegangsdeur is vervaardigd door Frans Nicolas.

Door deze benadering kan men zeggen, dat er een gesteriliseerde glasschilderkunst ontstond, die alleen materiaaltechnisch zeer goed was.

Joep Nicolas schreef in het Boek 'Wij glazeniers', over het werk van zijn vader en opa in die tijd: 'karakterloos en ontdaan van werkelijke ontroering' en de afgebeelde figuren omschreef hij als 'engelen met hemelse uitdrukkingen,

De ontwerpen zijn gemaakt naar de volgende bijbel verzen:

De aanbidding van de koningen

Matteüs 1, 11

Ze gingen het huis binnen en zagen het kind met zijn moeder Maria. Ze vielen op hun knieën en huldigden het. Ze haalden hun schatten te voorschijn en gaven Hem goud, wierook en mirre als geschenk.

Christus aan het kruis met aan weerszijden Maria en Johannes.

Johannes 19, 26 - 27

Jesus, zag zijn moeder, en bij haar de leerling van wie Hij hield. Toen zij Hij tegen zijn moeder: 'Vrouw, daar is nu je zoon.' Vervolgens zei Hij tegen de leerling: 'Daar is je moeder.' Toen, van dat uur af, nam de leerling haar bij zich in huis op.

De aanbidding van de herders

Lucas 2, 16

Haastig gingen ze erheen en vonden Maria en Jozef, en het kind dat in de voerbak lag.

koren en martelaren en belijders zo tam als een vergadering pensioentrekkers'.

Dit werk heeft niet een 'kunstzinnig' niveau maar was afhankelijk van het niveau van de heren collectanten en/of de schenkers.

Je verwacht niet, dat een volgende generatie zijn eigen familie tot in de grond afbreekt.

Schip

De zijanten van het schip zijn beglaasd met verschillende soorten blank gestructureerd of licht gekleurd glas. Deze ramen zijn in 1964 aangebracht naar ontwerp en vervaardiging door Willem Mengelberg (1897-1969). De ramen werden geleverd via de Firma A. Koekoek schildersbedrijf te Steenderen voor een bedrag van fl.12.312,-.

Voor die tijd was er 'ordinair half groen broeiglas' aanwezig, dat tijdens de bouw was aangebracht. Waarschijnlijk waren deze ramen kwalitatief in de loop van de tijd slecht geworden. Architect Jo Dresmee, die de kerkzaal voorzag van een nieuw liturgisch centrum, wilde ook meer licht binnen in de kerkzaal hebben. Willem Mengelberg werd gevraagd voor de nieuwe beglazing, omdat hij veel samenwerkte met Dresmee.

Willem Mengelberg was de zoon van Otto, de oudste zoon van F.W. Mengelberg die een vennootschap met zijn vader aanging in 1921 en het atelier voortzette na het overlijden van zijn vader in 1924. Vanaf dat moment richtte het atelier zich meer op gebrandschilderd glas. In 1965 werd het atelier van Willem Mengelberg gesloten en hij overleed in 1969. Dit was de laatste generatie Mengelberg als glazeniers. Met de familie Nicolas zou het anders verlopen.

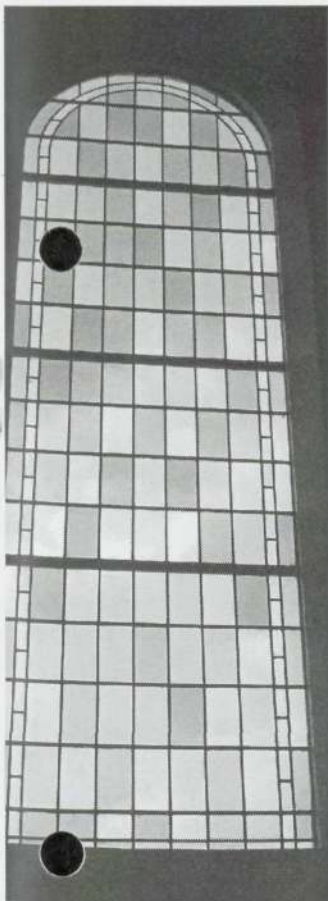
Na de Tweede Wereldoorlog kwam Joep regelmatig terug in Nederland voor tentoonstellingen en nieuwe opdrachten. Zo ontwierp hij o.a. ramen voor de R.K.Kerk H. Pancratius te Tubbergen. Ook kwam Sylvia, zijn dochter, regelmatig mee. Sylvia had zich intussen ook bekwaamd in dit vak, de vierde generatie. Zij ontwierp en vervaardigde ook voor de kerk in Tubbergen enkele ramen.

De ramen in de kerk te Tubbergen, werden in begin jaren '80 ondergebracht in een stichting (de vier generaties) om deze te behouden en te onderhouden voor nu en in de toekomst. In 1993 werd pastoor Th.L.M. van der Sman benoemd in Tubbergen. Hij vroeg aan de stichting of er soms ook een vijfde generatie Nicolas was. Navraag leverde het volgende op: Sylvia was getrouwd met D. Semprum. Uit dit huwelijk was een zoon geboren Diego en uit navraag bleek dat hij naast taxichauffeur in New York, zich bezig hield met lithografische ontwerpen en soms ook met glas- in- lood ontwerpen. Sylvia kreeg in 1994 de opdracht om nog enkele ramen te maken. Ook Diego werd toen gevraagd om enkele ramen voor deze kerk te ontwerpen en uit te voeren. De ramen van Sylvia en Diego werden door hen gemaakt in het Atelier van de firma van der Wal te Vorden. Na het gereedkomen van deze ramen heeft Diego zich in Tubbergen gevestigd. Het unieke van Tubbergen is, dat dit de enige kerk ter wereld is die vijf generaties ramen bezit, vervaardigd door één familie, de familie Nicolas. Om deze reden werd het kerkgebouw door het Vaticaan tot basiliek verheven, als eerste in deze eeuw op 6 januari 2000.

De familie Nicolas schildert de glas-in-lood ramen op een andere wijze dan andere glazeniers. Daarover een volgende keer. ■

Literatuur

- J.A.Chr.De Graaf, W.H. Jansen, J.G.M. Klaassen, Th.J.P.Willems, *Erfenis voor vandaag en morgen*, Aalten, 2009.
- Lawrence Lee, *Gebrandschilderd Glas, schilderen met licht*
- Carine Hoogveld, *Glas in lood in Nederland*, SDU, 1989.
- Joep Nicolas, *Wij glazeniers*, Spectrum, 1938
- W.H.Jansen, *het omgekeerde glas in lood gezicht*, Steenderen, 1993.
- W.H.Jansen / J.J.Jongbloed, *glas en vensters*, Steenderen / Borne, 1992.
- Jan Wijtes, *Old senders Ni-js, Zevenaer*, 2007 nr. 4
- Marina Eshuis / dr.W.T.Kroese, *Vier generaties glazenierskunst in de St. Pancratius kerk te Tubbergen, Tubbergen*, 1983.
- Archief parochie H.Willibrord, Steenderen.
- Archief Aartsbisdom Utrecht, Utrecht.

Herman J. Wijers (deel 2)

Herman Wijers uit "de Zwaan" in Steenderen koopt een kruidenierszaak in Utrecht. En dan begint de noeste arbeid samen met mijn moeder Mietje Wijers-Hoogervorst, Mies genaamd.

Tekst: Juus Wijers

Utrecht 1938, Gildstraat 90. Mietje Wijers-Hoogervorst "Geknipt" voor dit werk!

Utrecht 1929-1940

Er werd hard gewerkt en zuinig geleefd, zodat de zwagers na één jaar hun geleende geld met rente en een dikke sigaar terugkregen. Later wordt er door een ontslagen knecht nog een complete jaarverdienste gestolen, maar de dadendrang werd er niet minder door.

In 1936 werd mijn broer Harm Evert en in 1938 werd ikzelf, Julius Dirk Bernard, geboren. Mijn vader stuurde de dokter weg want hij had mijn geboorte zelf al geregeld.

Hij had maar één doel, en dat was 'vrijheid'. Zo kon hij een paar dagen voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, mei 1940 dus, zijn zaak verkopen terwijl hij wel eigenaar van het winkelpand, inclusief de twee woningen, bleef. Als hij een week later had willen verkopen, zou

het al niet meer gelukt zijn. In oorlogstijd wacht toch elke aspirant koper alleen maar af.

Als mijn vader ons les gaf in economie van het dagelijks leven had hij aan mij een goede leerling.

Oorlogstijd

Zijn droom, een zeilboot op de Loosdrechtse plassen, moest hij door interventie van de Oostburenen vele jaren uitstellen.

Herman J. Wijers wordt dan wel lid van de schaakclub Den Dolder, waar hij een zeer verdienstelijk speler (derde bord of hoger) was en een keer clubkampioen werd. Een prachtige massief zilveren dame pronkte een jaar lang op een van onze kasten. Op zijn respectievelijke schaakclubs had hij altijd een bestuursfunctie. Ook speelde hij gitaar en viool. De kat vluchtte weg, maar dat zijn van nature toch al geen snaarliefhebbers. Zijn sommige vioolsnaren niet van kattendarm?

Ook zong hij daarbij. Beslist niet vals, maar vooral voor zijn eigen vermaak. Onbegrepen artiest! Maar toch, op de viool, speelde hij wel muziek van zijn idool Benjamin Menouhin. Een duo met zijn pianospelende schaakvriend mislukte. Toch maar schaken dan!

En dan... als hij door de bossen in een maanloze en stikdonkere nacht, na een schaakclub-

Tweemaal Gildstraat 1938: Harm Wijers kleine lolbroek.

In de étalage is alles geprijsd in centjes.

avond in Den Dolder, naar huis loopt, wordt hij door een struikrover besprongen (niet om een struik te roven). In het schaarse licht glimmet een pistool, maar dat vliegt al snel door de lucht. Dan zijn de overlevingskansen gelijk. De overvaller heeft mijn vader duidelijk onderschat. Het wordt een lijf aan lijf gevecht, dat aan weerszijden nogal wat schade oplevert.

Gevecht in het donker met een wildvreemde belager

"Gevecht in het donker met een wildvreemde belager", een ingrijpende oorlogservaring. In het bos tussen Paltzerweg en Padualaan was het toen ook even oorlog. Niet veel later waren de bomkraters er niet te tellen. (Zie de Zwerfsteen 2008-4 blz 13).

De laatste klap was een daalder waard en groggy laat Herman J. zijn belager achter. Behoorlijk opgewonden en aangeslagen kwam mijn vader die avond thuis. Zijn knuisten met bloed. Zijn hoofd geschramd en zijn pak zat stoffig en slordig.

Het is oorlogstijd en politie, daar moest je niet zo op rekenen.

De honger heeft mijn vader aan het schrijven gezet. Het hoekkamertje werd schrijfkamer. Asgrauw zag ik hem naar beneden komen om te constateren dat er weinig of niets te eten was. Al het eten dat er was, werd bijna wiskundig verdeeld.

Hij hield mijn moeder volledig op de hoogte van de vorderingen van zijn roman. Hij was nogal gepikeerd toen mijn moeder zei dat hij het woord

"trouwens" te veel gebruikte. Ik ben het nergens tegengekomen in zijn manuscript, dus was hij af en toe toch nog wel voor rede vatbaar.

In die periode '44/'45 schrijft hij het manuscript van "De Veenhorst". 725 bladzijden. Eerst in klad en daarna in schoonschrift.

In het jaar 2000 koop ik een computer met printer en ga me met het uitgeven van "De Veenhorst", een Steenderense streekroman, bezig houden. Drie maanden heb ik zitten typen. Ik maakte 8 boeken op de printer ter presentatie aan kennissen en uitgevers.

Eerst Van de Berg en later Kok ten Have werden de uitgevers. Voor mijn gevoel is het een succes geworden.

Dan begin ik te werken aan de uitgave van een tweede Steenderens dorpsverhaal. Het gaat over het eenvoudige dorpsmeisje Wiebeke Wuuster.

Zo mocht ik 102 velletjes "Wiebeke Wuuster" ontcijferen. 't Was wel een uitdaging! Met een felle lamp en vaak door de loep bekeken was er uiteindelijk altijd uit te komen. Naast Wiebeke Wuuster schreef hij ook nog over Harmen Addink (Poëet achter de kribben) en een verhaal genaamd "Blond Haar". Evenals de gedichten houd ik die twee novellen in reserve, maar ze staan al wel uitgewerkt op de harde schijf (zowel in dialect als in Nederlands).

Het vierde schriftje over "Wiebeke Wuuster" was nergens meer te vinden. Zoekgeraakt door de jaren heen. Dat merkte ik pas toen ik drie schriften ontcijferd had en dan was er maar één oplossing: Het verhaal zelf afschrijven. Het verscheen als hoofdmoot (60 procent) in de omnibus "Gariet Jan en zijn streekgenoten". De Veenhorst verscheen nog onder het pseudoniem Harmen Addink (zijn betovergrootvader). Later bij Kok ten Have in Kampen moest ik een eenmalige keuze maken. Uitgeven onder mijn eigen naam was een optie, maar ik had snel gekozen voor Herman J. Wijers. Ere wie ere toekomt. Een tiental geraffineerde pentekeningen signeert hij bijna onzichtbaar met HA. Toch weer die Harmen Addink.

De Veenhorst werd twee delen: "De geur van hooi" en "Verzet op de hoeve". (Kok ten Have) Uitgeverij Iris Oirschot vond deze twee delen buitengewoon geschikt om ze in grote letter uit te geven. Dat was in 2006. Menig slechtiende lezer kan er nu ook van genieten.

Het water lokt

Dan komt dat eerste zeilbootje. Hij kocht een verwaarloosde 'kleine BM'. Knapt de "Scarlet Pimpernel" op tot een kleine parel, maakt er een ruime (rode) buiskap op en we zeilen en kamperen er bijna twee jaar mee.

Romantische versie van de Remigiuskerk in "Westen-rooy" zoals mijn vader het monument pen-tekende in 1945 voor de illustratie van zijn roman "de Veenhorst".

de Timpernel tussen
de rietkrages op de
vierde plaats.

Home 1949.

Met z'n vieren bivakkeren in zo'n klein open kuipje is behelpen. Te veel behelpen.

Al snel koopt Herman Wijers een kajuitjachtje in nog slechtere staat dan zijn voorganger. Met noeste arbeid wordt de Breeveertien een knappe plassenboot. Ook de mast moest vernieuwd. Hij bestelde een spar in Noorwegen en ging zelf aan het schaven en lakken. Het werd een pronkstuk. De kleine BM ging eruit en als later de Breeveertien een hele nieuwe huid en diverse nieuwe spanten krijgt, doopt hij zijn trots om in "Witte Vogel". Talrijk zijn de avonturen die we met dit zeiljachtje beleefden.

De Witte Vogel is een soort verlengde grote BM met een kajuit. Lengte 7 meter en breedte 2 meter. Alles in goede proporties. Het grootzeil is een gaffeltuig en voor de mast staat een ruime fok.

Een innige wens van mijn vader was, om nog eens met het hele gezin van Loosdrecht over

1951 Sixhaven Amsterdam

Familie Wijers op hun "Breeveertien" afgemeerd voor het koninklijke motorjacht "Piet Hein". Eén jaar na de zeiltocht naar Steenderen en Bronkhorst

kanalen en rivieren naar Steenderen/Bronkhorst te varen.

Dat gebeurde ook in 1950 en wel zonder buitenboordmotor. Alles op wind- en peddelkracht en een incidenteel "slepie". Als mijn vader een haal met zijn peddel gaf, kon je een diepe waterkolk nog heel ver nakijken. Er waren twee peddels aan boord, zodat in geval van nood wel even vaart gemaakt kon worden. Herman schreef en illustreerde een "reisverhaal".

Het traject is: Loosdrechtse plassen, Drecht, Vecht, Merwedekanaal, Lek, Nederrijn en IJssel en terug. Welgeteld 300 km. De stroom van de rivieren en de beroepsscheepvaart maakten het niet gemakkelijker, maar dat was nu juist de spanning die mijn vader zocht.

Tegenwoordig mag men niet meer zonder motor op de rivieren gaan om het noodlot te tarten.

In 1948 koopt Herman onze huurwoning in Bilthoven van eigenaar Drogist van Tulder uit Bussum. Zo blijft hij maar beleggen in vastgoed. Loopt alle veilingen in Utrecht af en int strijkgeld of koopt weer een pandje als hij er bij de afslag aan blijft hangen. Zo kocht hij wel een huis aan de Notenbomelaan voor Hfl. 800,-. Maar soms ook winkelpanden. Rendement, daar draaide het om. Rekenen kon hij als de beste. Onnodige risico's heeft hij nooit genomen.

En dan komt dat telefoontje. Een oude jeugdkameraad uit Steenderen heeft met heel zijn gezin het kamp in Nederlands-Indië en de aanleg van de Birmaspoorlijn overleefd. Hij wil eens langskomen om wat bij te praten. Ab woont dan inmiddels op een keurig appartement in Soest. Op fietsafstand van Bilthoven dus.

Niemand minder dan Ab Koerselman, oudste zoon van H.J. Koerselman. De vader was rond 1910 het hoofd Lagere School en bankhouder in Steenderen. Ab zocht het contact.

Twee succesvolle mannen. Twee onverschrokken alleskunnners. Ieder op zijn heel eigen manier.

Ab was HBSer, goed zwemmer, bokser en voetballer (medeoprichter s.v. Steenderen) met een prachtige militaire carrière.

Herman was een gemakkelijke Muloklant, romancier, tekenaar, knutselaar, schaker, dichter, econoom, kruidenier en zakenman en fervent pijproker. Geloof me, met dit soort heren kun je beter maar geen ruzie maken.

Ik zat bij de "vergadering". Misschien was ik een jaar of 13. Het klikte niet echt. Wederzijds respect was geboden, maar dat gaat zo maar niet. Een legercommandant en een geslaagde zakenman. Vroeger was dat veel makkelijker. Toen was de prestatielijst nog blank. Het leek een soort aftasten. De wereld waarin ze "groot" werden was in schril contrast.

Ja hallo, hier met Ab.

Ons huis: was een helft van een dubbel, met tuin in Bilthoven. De inrichting was, dat kan ik nu wel zeggen, sober. Een schilderij brengt geen rente op! Maar ik zag wel ieder jaar de vermogensbalans die mijn vader opmaakte en het saldo liep gestaag op. Dat toont niet naar buiten. En daar praatte je niet over.

Koerselman, veel meer een man van de wereld. Militaire carrière gemaakt. De Birmaspoorlijn overleefd. Bracht het uiteindelijk tot Luitenant Kolonel.

Grada Koerselman-ter Haar was meegekomen naar Bilthoven en het was een mooie aardige vrouw die met haar kinderen de jappenverschrikking had meegemaakt. Ik denk dat mijn vader haar nog kende van "vroeger". Ik proefde een zekere mysterieuze spanning.

De mannen waren wel degelijk vrienden vroeger, maar het "leven" had ze beiden in verschillende banen geleid. En daar zit je dan, na zoveel bewogen jaren. Beiden doortastende types. Het bleef bij die ene ontmoeting, maar het gaf mij wel een zekere voldoening.

Ik mag in dit verband niet nalaten te vertellen dat er bijna geen verhaal van "vroeger" de revue passeerde zonder het noemen van de naam van een kameraad waarmee mijn vader wel op avontuur ging:

Ab Heezen

"Oaver de karke schupp'n"

Schaken tot de laatste snik.

Mijn vader achter zijn schaaktafeltje, spelend tegen zichzelf. Het was een bekend beeld. Openingen instuderen maar vooral afgebroken partijen zodanig diepgaand analyseren dat hij ze altijd won na de hervatting. Buurman Piet van Buitenen kwam zondags vaak onaangekondigd langs om te schaken, en dan had mijn vader altijd tijd om een paar partijtjes te spelen. Dan was er het onderhoud van de fietsen en zijn motor, een Excelcior 250 cc kopklepper.

Die motor was heilig en daar mocht je niet naar wijzen. Maar als hij op de fiets met mijn moeder naar Loosdrecht was, scheurde mijn broer Harm op mijn vaders troetelkind door de Bilthovense duinen. Zonder respect maar wel met veel bekijks. Ik hield mijn hart vast. Nog een wonder dat pa dat nooit gemerkt heeft.

De Excelcior werd een Ford Consul. De Witte Vogel werd opgeofferd en het reizen naar Zwitserland en Frankrijk begon. Hij

schreef in "Blond Haar" over een avontuur dat speelt in het département Savoie in Frankrijk, terwijl hij nooit over de grens geweest was, als we de uitstapjes naar Emmerich niet meetellen. Dat reizen ging deel uitmaken van zijn hobbies. Hij veranderde van schaakclub. Hij ging op een hoger plan spelen in Bilthoven en nog later in De Bilt. Als secretaris van zijn club organiseerde hij een onderling toernooi. Hij had leuke prijzen aangeschaft... maar wat al jaren speelde was zijn 'angina pectoris'.

Regelmatig kreeg hij hartaanvallen. Die liet hij dan weer uit zichzelf bijtrekken en zo ging de "ijzersterke"man al vele jaren om met een levensbedreigend probleem. Vooral geen dokter, vooral geen medicijnen.

Hartaanvallen te pas en te onpas. Tijdens dit schaaktoernooi moest hij drie keer een aanval verwerken. En in slechte conditie kwam hij thuis. Mijn moeder had een ernstig gesprek met hem omdat ze nu toch eindelijk eens een dokter aan zijn bed wilde zien. Uiteindelijk mag de dokter dan komen en die zegt dat meneer Wijers onmiddellijk per ambulance naar ons plaatselijk Ziekenhuis "Berg en Bos" moet worden vervoerd.

"Geen sprake van. Daar rij ik zelf wel heen." "U rijdt niet meneer Wijers. Ik bel voor U een ambulance". De dokter waarschuwt, dat als mijn vader binnen 24 uur nog een hartaanval krijgt, het onherroepelijk de laatste is.

Ik vloog over uit Zuid Amerika om te zien hoe vredig hij met de handen gevouwen in zijn kist lag. Een vader die 100 jaar had kunnen worden, maar veel te jong onnodig stierf aan eigenwijsheid.

Dokters: boekenwijsheid. De enige keer dat er een dokter aan zijn bed kwam, stelde de beste man wel de juiste diagnose. Herman J. Wijers werd niet ouder dan 62 jaar, betaalde als zelfstandige jarenlang premie AOW, maar kon daar helaas niet van profiteren. Dat was bijzaak. Definitief terugkeren naar zijn geboortegrond? Het was te laat!

Mijmeringen met een lach en een traan. ■

Herman met zijn Excelsior en z'n appeltje. 1935. "Hé Herman! Priesmien".

Herman J. Wijers (59)
Sigaar op Zondag, gitaar aan de wand, schaaktafeltje en een pentekening van De Zwaan in Steenderen boven zijn hoofd. Trots op zijn geboortehuis. Het schilderij is een zee. Windkracht 7.

Wie is wie?

Oproep De Zwerfsteen 2009-4; "Wie staan er op deze foto?"

Tekst: Marja Geurts-Melgers.

Handwritten notes on a piece of lined paper, partially visible on the right side of the page. The text is difficult to read but appears to be a list or record of names and dates.

Ik werd al vrij snel na het verschijnen van deze Zwerfsteen verrast met een telefoontje van de heer Gerrit Meutstege. Deze foto is gemaakt tijdens een jachtpartij in en rond Bronkhorst op 17 november 1943. De heer Meutstege, zag direct dat zijn vader Gerrit Jan Meutstege, derde persoon van rechts, op deze foto staat. Gerrit is de enige zoon van Gerrit Jan Meutstege en woont nu aan de Tulpstraat 2 te Steenderen. Gerrit Jan werd in de volksmond Jan Meutstege genoemd. De familie Meutstege woonde destijds aan de kasteelweg 5 te Bronkhorst. Jan mocht in de oorlogsjaren zijn geweer behouden omdat hij onbezoldigd rijksveldwachter was. Daarom werd hij ook vaak gevraagd om buiten Bronkhorst te komen jagen. In het beknopt wildregister is precies te zien wat de vangst van een dag was. Zo is te zien dat op 17 november 1943 dit de vangst is: 13 hazen, 1 konijn, 3 fazanten, 1 patrijs, 1 watersnip en 3 eenden. In de tabel "Bemerkingen" staat wat er buiten Bronkhorst geschoten is. De letters geven de eerste letter van een plaatsnaam, zo is er onder meer ook gejaagd in Baak, Keijenborg en Wichmond.

Maar wie zijn nu de overige personen?

De eerste persoon is de chauffeur van de heer Berentzen (hierna meer over de heer Berentzen).

De tweede persoon is de heer Evert Jan Ovink (roepnaam: Evert), wonende aan de Kasteelweg 2 te Bronkhorst, geboren op 25-04-1878 en overleden op 31-12-1968.

De derde persoon is Anton Hermann Georg Wilhelm Berentzen, destijds wonende aan de Velperweg 17 te Arnhem. Hij was de directeur van V & D (Vroom en Dreesmann) te Arnhem. Zijn laatste woonadres was de Ernst Casimirlaan 8 te Arnhem. Hij overleed in september 1950.

Wie heeft er nog een oude foto waar "onbekende" personen op staan?

De vierde persoon is Gerrit Jan Meutstege (Jan) wonende aan de Kasteelweg 5 te Bronkhorst. Geboortedatum: 12-12-1897, hij is overleden op 24-02-1982.

De vijfde persoon is Derk Jan Hartemink (Derk

WEIDGENOOTEN.

Herhaaldelijk werd Redactie en Administratie van het weekblad „De Nederlandsche Jager“ gevraagd naar een practisch boekje voor aantekening der jachtuitkomsten.

Daar de in Nederland uitgegeven boekjes voor dit doel meestal niet op praktische indeeling kunnen bogen en bijna zonder uitzondering ingericht zijn voor de aantekening van het geschoten wild gedurende slechts één jachtseizoen, ligt het voor de hand dat de jagers, die er belang in stellen te weten hoeveel stuks door hen van jaar tot jaar werden omgelegd, behoefte gevoelen aan een Register, dat naast een doelmatige indeeling, de gelegenheid biedt de resultaten van vele jaren in te schrijven.

Schoon het niet mogelijk is aan alle wenschen te voldoen, moge dit Wildregister, dat, als alle menselijke arbeid, wel voor verbetering zal vatbaar zijn, bij vele jagers een goed onthaal vinden.

Met jagersheil,

In het beknopt wildregister is precies te zien wat de vangst van een dag was.

Datum	Jachtveld	Grofwild	Houtduif	Eend	Taling	Watersnip	Patris	Korhoen	Fazant	Houtsnip	Haas	Konijn	Diversen	Bemerkingen
1943	Brankhorst													
19	Juli		10	40		1								1943 geschoten Haas 22. 32 2. 19 17. 17 18. 4
26	Juli			7		1								
5	Augustus			12		1								
12	Augustus			11		1								
				11										

Datum	Jachtveld	Grofwild	Houtduif	Eend	Taling	Watersnip	Patris	Korhoen	Fazant	Houtsnip	Haas	Konijn	Diversen	Bemerkingen
1943	Brankhorst													
28	Jan			2			4				1			
11	November			5			6		2		1			
17	November			3		1	1		3		13	1		X
2	Dec			2					3		2			
6	Dec			2			2				3			
15	Dec			1			2		1		13			
20	Dec						1				6			
Transporteeren				29	116		9	243		8	32	4	14	
				15			1	16		9	39	1		
				29	131		10	259		17	71	5	14	→ 536st. totaal.

in de volksmond). Hij woonde in het pand Tichelwerk aan de Emmerweg te Steenderen. Geboortedatum: 22-05-1891 en overlijdensdatum: 10-12-1970.

De zesde en tevens laatste persoon is de heer Lehman, hij kwam als drijver mee met de heer Berentzen.

Hierbij wil ik de heer Gerrit Meutstege hartelijk

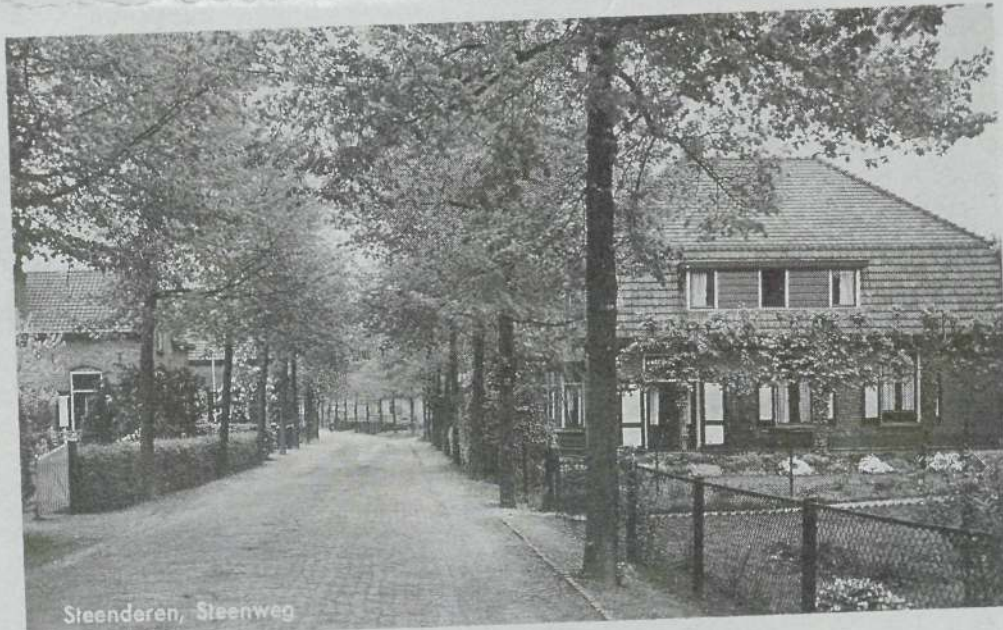
bedanken voor alle informatie, zo gedetailleerd mogelijk, die hij ons hierover gegeven heeft.

Ik wil nu tevens een oproep doen aan alle lezers van de Zwerfsteen. Wie heeft er nog een oude foto waar "onbekende" personen op staan? Laat het ons weten. ■

Steenderen toen en nu

Straatbeelden van toen gezien vanuit het nu.

Aan de hand van oude foto's die op dezelfde plaats opnieuw genomen zijn, is te zien wat er in de loop der jaren is veranderd.

Steenderen, Steenweg

Het zijn twee foto's van de dr. A. Ariensstraat. Op de foto van toen (1894) heette deze nog Steenweg.

